

plaatselijk bestuur, dat overal wordt ondersteund en gecontroleerd door de kwartierschout. In het begin van de veertiende eeuw tekenen zich aldus de contouren af van een bestuurlijk district Maasland, dat samen met Kempenland, Oisterwijk en Peelland de vier kwartieren vormt van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Oss wordt de hoofdplaats van Maasland en daarmee de zetel van de kwartierschout.

Hertogswetering

Misschien is de afwatering in het Maasland in het begin van de veertiende eeuw het eerste probleem dat regionaal wordt aangepakt. Oss speelt daarbij een leidende rol. In 1303 zijn de Ossenaren en hun burenen in Berghem en Duren, maar mogelijk ook Geffen, Nuland en Lithoijen, druk doende een watergang of 'weteringe' te graven. Oss heeft daarvoor al gelden beschikbaar gesteld, maar deze blijken niet voldoende. Daarom vraagt Oss de hertog toestemming om de inkomsten van de gement daarvoor te gebruiken. Jan II van Brabant reageert instemmend. Het graafwerk kan voortgang vinden, hoogstwaarschijnlijk aan wat later de 'weteringe ende waterlaeten ons heeren des hertogen' wordt genoemd, de Hertogswetering dus. Wellicht valt de naamgeving uit te leggen als een geste van dankbaarheid jegens de hertog. De Hertogswetering is niet helemaal nieuw gegraven; ze volgt gedeeltelijk de oude Maasbeddingen, die omstreeks 1300 nog her en der zichtbaar waren. Na voltooiing biedt de nieuwe wetering goede mogelijkheden om het 'binnenwater' vanuit het Land van Herpen kwijt te raken. Het wordt naar de Maas bij Gewande geleid, zover mogelijk stroomafwaarts, omdat daar de waterstanden relatief het laagst zijn.

De regionale waterstaat blijft het begin van de veertiende eeuw beheersen. Met name onder de grondeigenaars in de Lage Maaskant ontstaat behoefte aan een deskundig beheer van dijken, sluizen en weteringen. In 1309 krijgen de laaggelegen delen van Orthen, Rosmalen en Nuland van hertog Jan II een waterschapsbestuur van zeven heemraden, de Polder van der Eyghen. In 1325 verstrekt diens opvolger, Jan III, aan het poldergebied van Geffen, Lith, Lithoijen en Oss een soortgelijk charter. Het Hoog Hemaal krijgt ook zeven heemraden, van wie Geffen er één aanwijst en de andere drie dorpen elk twee. De kwartierschout van Maasland, de schout van Oss,

VAN BOVEN NAAR BENEDEN
De Hertogswetering
omstreeks 1750

Het Ossemeer, een oude Maasarm, ligt in het verlengde van de Hertogswetering

De Vier Maaspolders, gelegen tussen Den Bosch en Oss, op een kaart van 1700

Gedrukte tekst van het charter van de polder het Hoog Hemaal (1726)

wordt dijkgraaf of voorzitter van beide waterschappen. De problematiek van het lozen van het binnenwater door de verdere bedijking van de Maas wordt nu met name nijpender voor de zelfstandige heerlijkheden Megen en Oijen. Daarom treden deze in onderhandeling met het pas opgerichte Hoog Hemaal. Megen en Oijen zouden immers graag gebruik willen maken van de Hertogswetering, maar dat blijkt een zaak van het kwartier Maasland. De gesprekken leiden in 1326 tot een apart waterschap van de Hertogswetering, met vijf heemraden uit het Hoog Hemaal en één uit Megen en Oijen elk. Voortaan mogen beide heerlijkheden voor hun afwatering gebruik maken van de Hertogswetering, behalve wanneer de sluis bij Gewande niet trekt vanwege de te hoge waterstand in de Maas. Op zo'n moment zullen de zeven heemraden de wetering met een schutlaken of sluis afsluiten.

Het beheer en onderhoud van de Hertogswetering blijkt bij uitstek een project te zijn waarmee grotere belangen zijn gemoeid dan de lokale. Men komt tot het inzicht dat de regio niet ophoudt bij de grenzen van het hertogelijk gebied, want ook de zelfstandige heerlijkheden Megen en Oijen, noordelijk van het kwartier Maasland, worden bij het overleg betrokken. En Lith, heerlijkheid van het Domkapittel van Luik, maakt ook deel uit van het Hoog Hemaal. Al in het eerste kwart van de veertiende eeuw manifesteert Oss zich regionaal, uiteraard binnen de grenzen die de hertog aangeeft.

Het stadsrechtcharter dat hertogin Johanna van Brabant op 14 oktober 1399 aan de Ossenaren gaf, kwam niet uit de lucht vallen. Enerzijds hing het samen met militaire en economische ontwikkelingen. Anderzijds waren deze privileges niet allemaal nieuw; een aantal dateerde al van vóór 1399. Vandaar dat voor een goed begrip de gehele veertiende eeuw in het verhaal moet worden betrokken.

